

Kasım ayı içinde, Türk Sineması 77. yılını kutlayacak. 14 Kasım gününe rastlayan bu gün, öteden beri Türk Sineması için sembolik olarak bir başlangıç günü kabul edilir. Bunun altında yatan düşünce de, 14 Kasım 1914'te Fuat Uzkınay adlı genç bir sinemacının çektiği iddia edilen "Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı" adlı filmle ilgilidir. Önceleri önemsenmeden yaklaşılacak olay, daha sonraları ciddi bir kabule dönüştü ve kurumsal olarak, bu gün kutlanmaya başlandı. Ve bu tez üzerindeki bulutları ilk kez, Burçak Evren Kasım 1984 tarihli "Gelişim Sinema" dergisinin ikinci sayısında, dağıtmaya çalıştı. Evren, yazısında sözkonusu filmle ilgili belgeleri tarıyor ve olayın kuşkulu yönlerini inceliyordu. Ayrıca Uzkınay'ın kızları Mutena ve Mualla Uzkınay'ın görüşlerini alıyordu. Yazar, daha sonra yine "Gelişim Sinema" dergisinde Aralık sayısında eski sinema adamlarından Faruk Kenç, Enver Burçkin, Cemil Filmer ve Rakım Çalapala'yla bu konuda konuşuyordu. Biz de, 1991 yılının Kasım ayında bir kez daha gündeme gelecek olan bu konuya, sayın Mustafa Gökmen'in alternatiflerini derlediği "bir teklif" yazısı doğrultusunda giriyoruz. Ama önce, sürecin geçmiş parçalarının okur gözünde canlanması için Burçak Evren'in yazısından aynen yaptığımız alıntılar sunuyoruz. Ardından değerli sinema yazarı Sungu Çapan'ın kısa görüşünü veriyoruz. Bu konuda "tartışma" açmak veya görüş belirtmek isteyenlere gelecek sayılarımızda, sayfalarımızın açık olduğunu belirtmekte yarar var.

76. CONSTANTINOPLE. Monument Russe à St. Stéfano

DOĞUM GÜNÜ 14 KASIM MI?

Fuat Uzkınay'ın 14 Kasım 1914 yılında çektiği Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı filmiyle ilgili ilk ve tek belge ilk kez Nurullah Tilgen tarafından Yıldız Dergisi'nin 18 Temmuz tarihine rastlayan 30. sayısında "Türk Sineması Tarihi, Düünden Bugüne 1914-1953" adlı çalışmasında yayınlanmıştır. Daha sonra değerli araştırmacı-yazar Nijad Özön, bu belgeyi biraz genişleterek Türk Sineması Tarihi (1962) kitabıyla Fuat Uzkınay (1970) adlı çalışmasında kullanmıştır. Ama Özön, her iki kitabında da kaynak olarak Nurullah Tilgen'in çalışmasını göstermiştir. Bu konu üzerine daha sonraki yıllarda yapılan tüm çalışmalar, hep sözünü ettiğimiz bu iki çalışmadan alıntılar şeklinde sürdürülerek günümüze değin getirilmiştir.

Nurullah Tilgen'in Yıldız Dergisi'ndeki çalışmasıyla, Nijad Özön'ün sözünü ettiğimiz iki kitabında ilk Türk filminin çekilişi ile ilgili bilgiler şöyle verilmektedir.

1914'te Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'ne resmen savaş ilanı, imparatorluğun alın yazısı kadar, Uzkınay'ın ve sinemamızın alın yazısını da belirledi. Savaşçı propaganda içinde en önemli yeri Ayastefanos'taki (bugünkü Yeşilköy) bir anıtın yıkılma isteği tutuyordu. Bu yapının Osmanlı İmparatorluğu için çok acı bir anısı vardı: Rumi 1293 yılına rastladığı için halkın 93 Harbi diye adlandırdığı 1876-77 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanması üzerine Ruslar İstanbul üzerine yürürlerken vardıkları en ilerleri nokta olan Ayastefanos'ta bir zafer anıtı dikmek istemişlerdi. Savaşa resmen katılımızdan üç gün sonra 14 Kasım'da anıtın yıkılma işlemine girildi.

Anıtın yıkılacağı aylarca önce bilindiği için hazırlık yapılmış, hatta yıkılışının filme alınması için müttefik Avusturya-Macaristan başkenti Viyana'da yeni kurulan Sacha-Messter Gesellschaft adlı yapımeviyle anlaşmaya varılmıştı. Ancak savaşın patlak vermesiyle ulusal duygular öylesine körüklenmişti ki, bu olayın ne olursa olsun bir Türk eylemi aktarılması isteniyordu. Bunun üzerine bir araştırma yapıldı, daha önce sinema işlerinde çalışmış şimdi de yedeksubay bulunan Fuat Uzkınay'ın bu iş için biçilmiş kaftan olduğuna karar verildi. Ne var ki Uzkınay göstericiyi çok kullanmış olduğu halde alıcıyı hiç kullanmamıştı. Bunun üzerine Sacha-Messter'in adamları Uzkınay'a birkaç saat içinde alıcının nasıl kullanılacağını gösterdiler. Uzkınay, alıcıyı anıtın birkaç metre ötesine yerleştirdi. Böylelikle 14 Kasım 1914 Cumartesi günü "Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı" adlı 150 metrelik belge film ortaya çıktı.

İlk kez Nurullah Tilgen tarafından açıklanan daha sonra da Sayın Özön tarafından alıntı yapılarak genişletilen ilk Türk

filmine ilişkin bu belge, doğruluk derecesini kuşku hale sokacak birçok bilgi içermektedir. Titiz bir araştırmacı olduğundan kuşku duymadığımız Sayın Özön de bunu fark etmiş olacak ki, bu film üzerine bir kez daha araştırma yapma zahmetine katlanmıştır. Bu araştırması sonucu elde ettiği bilgi ise her açıdan çok ilginçtir. Özön, sözünü ettiğimiz kitabında bu araştırmasının sonucunu dipnotu olarak şöyle açıklamaktadır:

Bu film (yani ilk Türk filmi olan Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı) bugüne kadar bulunamamıştır. K.K. Foto-Film Merkezi'ndeki katalogta bu ad altında kayıtlı filmin bununla hiçbir ilgisi yoktur. Dikkati çeken bir nokta da Uzkınay'ın 1953'te Foto Film Merkezi'nden henüz emekliye ayrıldığı sırada Sayın Tilgen'le yaptığı konuşmada bu filmin merkezde bulunduğundan hiç söz açmamasıdır. Öbür filmlerin resimlerini Merkezin arşivindeki kopyalardan sağlayabilmesine rağmen Uzkınay bu filmle ilgili hiçbir fotoğraf vermemiştir.

Sungu Çapan:

"NE FİLMİ GÖREN VAR, NE DE BELGE"

"14 Kasım 1991'de 77. yılını dolduracak olan sinemamızın başlangıç tarihi öteden beri, 14 Kasım 1914'te Fuat Uzkınay'ın çektiği belirtilen, 150 metrelik "Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı" adlı belge filme dayandırılmamıştır hep bilindiği gibi. Oysa bu filmi hiç gören, seyreden olmamış yine bilindiği kadarıyla. Kamera kullanması, bu tarihsel olaydan kısa bir süre önce öğretilen, sinema tutkunu Fuat Uzkınay'ın büyük olasılıkla "filme çektiği ama ne yazık ki olumlu sonuç alamadığı" ve sonradan bazı araştırmacılarca o tarihte çekilen ilk Türk filmi olarak kayda geçirildiği "Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı"ni sinemamızın başlangıcı saymak ne kadar doğru olur, doğrusu tartışılır! Bu konunun vaktiyle üstüne gidilmiş ve Kasım 1984'te yayınlanan "Gelişim Sinema" dergisinde Burçak Evren'in inceleme yazısıyla "bazı gerçekler" ortaya konmuştu. Uzkınay'ın halen hayatta olduklarını umduğum iki kızının dahi hiç seyretmediklerini belirttikleri o yazı, bu konuda kaynak sayılabilir. Özetle kişisel kanım, bu "filmin çekilmek istendiği ama ne yazık ki sonuçta bunun başarmamış olduğu" yolundadır, ortadaki somut gerçeklere göre. Fuat Uzkınay'ın sinema sevgisine, tutkusuna ve sinemamıza yapmış olageldiği hizmetlere hiçbir diyeceğim yok. Ayrıca bunca yıldır sinemamızın başlangıç tarihinin bu filmle başlatılmış olması "alışkanlığın" da pek karşı değilim, ne var ki somut olarak ortada bu filmin çekilmiş olduğunu kanıtlayan, belgeleyen bir durum da yok!"

63

